

մերձեցումն է որ կը պակսի մեր պատմիչներուն»:

Գ. Նարդուհի. — Ունի արտաբանական տեսութիւն մը «Պայքար ընդմէջ հանճարին և խենթութեան» վերնագրով: Գրութիւնը ամբողջովին նուիրած է Եւսեբիոսի եղբրական կեանքին: Նարդուհին կ'ըսէ որ այն դաշնակահար մեծ վարպետը կատարողն էր կարգար Շիւլէր, Պայքարն, Կէօթէ, Որատիոս (որուն չէր հաւանք), Կիկերոն (գոր շարյարան) կ'անուանէր:

Փայլակ Սահասար. — Մորիս Մէթէրլինքի ամբողջական տպաւորութեան տակ կը գրէ «Տիեզերքի ճակատագիրը» վերնագրով տեսութիւններ, ուր կ'աշխատի վերլուծել կեանքի յեղաշրջումներու անլուծանելի տիեզերական պատմութիւնը: Անտարակոյս ինքն ալ համոզուած է որ իր պատճառաբանութիւններն անվերծանելի մնացած են ու կը մնան:

Բժ. Եր. Արդուսանեան. — Կը գրէ «Յղութեան ճանաչումի» մասին, և կը քննէ անոր ճանչնալու հարցը:

Հրակո Ալեանար. — Յոյց կու տայ թէ ինչ է «Նկարչութիւնը և իր արդի ձգտումները». — Կը պայքարի Մառնէթթիի ապագայապաշտ խելացնոր «մակիֆեար»ին դէմ, և արուեստագէտի ըմբռնումով ընթերցողը գեղեցկագէտ վարպետներու մտորոնումներուն հաղորդակից կ'ընէ:

Գեղալ Երանեան. — Կը գրէ «Ճշմարտութեան տաճնապի և բարոյական նոր ըմբռնումներու» վրայ: Ճշմարտութեան տաճնապը միշտ եղած է, և բարոյական ըմբռնումները նոր չեն, նոր ըմբռնումները հիններուն հակադրութիւններն են, սակայն այդ հակադրութիւններն ալ նորութիւններ չեն, այլ նորոգուած ըստ ժամանակի ըմբռնողութեան:

Հայկ Սահխանեան. — Կը խօսի «Հայ գեղջուկ երաժշտութեան մասին»: Անտարակոյս գեղջուկ երգը կը փնտռուի ընդհանրապէս ժողովրդական երգերու մէջ, քան թէ եկեղեցական երաժշտութեան մէջ: Ստեփանեան կը համարի թէ, առաջինը

«համակ յոյզ, ներքին չմտածուած մղումներ են», իսկ երկրորդը «վսեմի որոնումին ընթացքին երաժշտական արտայայտութիւններ»: Ասկէ զատ՝ կը գրէ թէ. «Մեր երաժշտութիւնը արեւելեանէն տարբերող գիծերէն մէկն ալ իր աշխուժութիւնն է. ամենէն տխուր երգերուն մէջ իսկ ան գերծ է արեւելեան եղանակներու քաջընդունելէն ու մեղկանքէն»:

Տարեգրքի վերջին մասին մէջ հայ կեանքէն համեստ բաժին մը կայ. մանրամասն խօսուած է «Համազգային ընկերութեան» հայ կրթական և հրատարակչականի վրայ: Վերջինս Գահիրէի մէջ հիմնուած է 1928 Մայիս 28ին, որուն նպատակն եղած է հայ ժողովուրդի կրթական մակարդակը բարձրացնել հայ լեզուով և հայ հոգեով:

Այս է «Համազգային Տարեգրք»ի ամբողջական պատկերը մանրամասնօրէն. իւրաքանչիւր գրողի արտադրութիւնը մատնանիշ ըրի հոս. գեղեցիկ թէ տգեղ, արժէքաւոր կամ անարժէք՝ այս մասը թող դիտողն ու քննողը կըռէ ու դատէ:

Հին յոյները և լատինները քննադատութեան պաշտօնը Հերմէսին յանձնած էին, ան՝ Ոլիմպոսի դրան դիմացը կանգնած, արժանաւորները միայն կը թողուր որ դռնէն ներս մտնէին: Անարժանները կը մերժէր, անասաններու գլխուն կ'իջեցնէր կրկնակ օձով գալարուն գաւազանը: Հայ դիցաբանութեան մէջ Հերմէս մը չենք ունեցած. որով մեր գրողները ազատօրէն կը մտնեն Ոլիմպոսի դռնէն ներս, առանց մեզի հարցնելու թէ արժանիք ունին թէ ոչ: Ինչ որ պատասխանատուութիւն է, այն կը ծանրանայ այդ գրողները համախմբող խմբագրութեան վերայ: Միայն կը ցաւիմ ըսելու որ այդ Տարեգրքի խմբագրողները Մարինէթթիի նման ընդհանուր հայութեանէն պաշտուած անմասն տաղանդները. Չէսթրֆիլտ կ'ըսէր թէ. Լաւազոյն հեղինակներն անոնք են որ խիստ կերպով կը քննեն իրենց հեղինակութիւնները...

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

« Հ Ա Յ Ո Ւ Հ Ի Ն Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Ռ Զ Ե Ի »

ԳՐԵՅ Հ. ՎԱՐԴԱՆ Վ. ՀԱՅՈՒՆԻ

Հայ լրագրութիւնը կանխեց ծանուցանել այս աշխատութիւնը՝ բարեսէր մեկնասին անուան հետ, զգալով ու զգացնելով անոր կարեւորութիւնը: Մինչ դեռ գործն ընդ մամուլ կը գտնուի, օգտակար կը դատինք անոր մասին աւելի մանր տեղեկութիւն մը տալ մեր ընթերցողներուն, այս առթիւ մեր շնորհակալութիւնն հրապարակու ալ յայտնելով Տ. Տիգրան Մինասեանի:

Մարդկային մեծ ընկերութեան փոքրիկ պատկերն է ընտանիքը, որ կազմուած ու հաստատուած է միութեան ու գործակցութեան մէջ առն ու կնոջ՝ որ արարչութեան օգնական նշանակուեցաւ այդ մարդուն: Սակայն անոր տրուած դիրքը մեծապէս փոփոխական եղեր է ազգերու մէջ՝ անոնց քաղաքակրթութեան չափին համեմատ. ոմանց քով բոլորովին անարգ և աննշմար թողուած, և ուրիշներու՝ շատ բարձր բռնուած. ոչ ընտանեկան յարկին բարձր բռնուած. ոչ ընտանեկան մէջ, ուր հասարակապէս հասեր է անոր գործունէութիւնը, մանաւանդ քրիստոնէական լուսաւորութեան մէջ:

Կը պարծինք մենք Հայերս մեր անցեալ քաղաքակրթութեամբ: Բայց տակաւին բաւական ծանօթութիւն չունինք հին հայ կնոջ կրկնակ դերին. ուստի և ոչ մեր հին քաղաքակրթութեան ամբողջ չափին: Այդ քաղաքակրթութեան ճնշող ու դարաւոր լուծն լակրօն ազգերու ճնշող ու դարաւոր լուծն յեղաշրջեց անոր նկարագիրը. այնպէս որ ոչ արդի գաւառաբնակ կնոջ անշուք կենցաղին և ոչ եւրոպականացած հայ տիկնոջ ցաղին մէջ կարող ենք որոնել հին հայ բարբի մէջ կարող ենք որոնել հին հայ կնոջ նկարագիրը: Այլ հարկ է վերցնել պատմութեան քողը, և հոն փնտռել ճշմարտութեան հայուհին, զայն իսկապէս ճանչնալու համար: Եստեղ խուզարկեցին զայն ու գտած իսկ կարծեցին, բայց չգտան: ու գտած «Տիկնայք փափկասունք Հայոց Եղիշէի» հանրածանօթ յեղյեղուած ու աշխարհին՝ հանրածանօթ յեղյեղուած ու գրեթէ միակ աղբիւրը կը կազմեն այդ ծանօթութեան: Բայց որքան աղքատ բովանդակութեամբ, և որչափ թերի հասկցուած նոյն իսկ այդ համառօտ էջն ալ:

Եւ սակայն հայ կնոջ պատմութիւնն այնքան ընդարձակ և այնչափ շքեղ է՝ որքան մարդուն, ցրուած և անտես մնալով մեր անցեալ տպագիր կամ անտպագր մատենագրութեան մոռցուած խորշերուն մատենագրութեան մոռցուած խորշերուն մէջ: Հ. Հացունի՝ որ իրեն զբաղանք ըրած է հայ անցեալին լուսաբանութիւնը, համոզուած՝ որ մոռացութեան այդ քողը վերցնող պիտի չգտնուէր՝ գործին դժուարութեան պատճառաւ, պէտք ու պարտք համարեցաւ իրեն՝ ժողովել ու կազմել հայուհոյն իսկական պատմութիւնը: Մեծալուստի իսկական պատմութիւնը: Մեծալուստի ստուար հատոր մը կը գրուէ ան, զի ու ստուար հատոր մը կը գրուէ ան, զարգարուած պատմական նկարներով ալ: Եւ 18 զուլիներու մէջ իրբեւ շարժակնոջ կեանքը իր ամբողջ չքնաղ ու պերճ երեւոյթներով, անուններով ու մեծ կամ փոքր զրուագիներով:

ԳՎ. Ա. — Կը տեսնես նախ իր մանկութիւնն ենթարկուած խնամոտ սկզբնական ու դաստիարակութեան մը, օժանդակութեամբ նախ դայիկի և ապա յատուկ դաստիարակի մը, երբ ազնուական է, մինչ անոր ընտանեկան վիճակին կամ ընկերութեան հայթայթած վերլուծեանց աստիճանէն:

հետաքրքրական է: Կը մտնէ նա գրչու-
թեան, երգեցողութեան ու վարձակութեան
կամ թատերական արուեստներուն մէջ
ալ, որոնց վերջինը մանաւանդ, որ ամե-
նէն հետաքրքրականն է, ընդարձակօրէն
կը նկարագրուի՝ իր բոլոր հանգամանք-
ներով ու երաժշտական գործիներով:

ԳԼ. ԺԿ. — Հրապուրիչ է հայուհոյն
մասնակցութիւնը քաղաքական կեանքին,
յորում կը գերազանցէ քան իր ուրիշ
քաղաքակիրթ սեռակիցներն ալ: հանդի-
սանալով ըստ պարագային՝ ծնողին, ա-
մուսնոյն կամ որդւոյն իշխանակից, փո-
խանորդ կամ յաջորդ՝ քաղաքային վար-
չութեան մէջ: հոգաբարձու գահերու, տէր
մենաստաններու վրայ: թղթակից արտա-
քին իշխանութեանց հետ, դեսպան կամ
պատանդ՝ հայրենեաց շահերուն համար:

ԳԼ. ԺԵ. — Երկրի մը իշխեցողը պէտք
է ունենայ նաև կորով ու քաջաբնիկ՝ պահ-
պանելու համար զայն: Եւ պակաս չէ այդ
հայ տիկնոջ, որ կը նստի պահպան բեր-
դերու, և յաճախ գէն ի ձեռին կը պաշտ-
պանէ զանոնք թշնամեաց յարձակումնե-
րուն դէմ: Չինք կը տեսնենք մերթ զինուած
ու պատրաստ վտանգի պահուն, և մերթ
յաղթականօրէն կոռուելով իսկ մարդոց կամ
գազաններու դէմ:

ԳԼ. ԺԶ. — Հայաստանի աշխարհագրա-
կան դիրքն ու մեր ցեղին թուական տկա-
րութիւնը տառապանակ ազբիւրներ են եղեր
ազգիս և յատկապէս հայուհոյն համար:
Եւ իր տխուր էջն է որ կը բացուի հոս,
դնելով զայն նեղութեանց ու սուրի բե-
րանք. անարգութեան կամ գերութեան մէջ
խուժողութ թշնամեաց ձեռքով. մերթ եւս
ապաւինած հայրենի ապաստանարաննե-
րու մէջ: Եւ դառն փորձերու միջեւ անոնք
յաճախ կը հանդիսանան հաւատքի նա-
հատակներ, ընտրելով մահը՝ քան ուրա-
ցութեամբ վայելել կեանքը:

ԳԼ. ԺԷ. — Կեանքի սովորական տեսա-
բաններէն մին է առգե ալ, որուն կ'են-
թարկէ զմարդ անողորմ մահը: Եւ հոս կը
տեսնենք հայ կնոջ բարքերն այդ առթիւ,
կոծերը, ողբերը, անձին ու տան թխա-

ցումը, յուղարկաւորական ցոյցերը, յա-
ջորդող սուգը, մեռելոց յիշատակումները,
և հայուհոյն գերեզմանին վրայ քանդա-
կուած պէսպէս տապանազբերը:

ԳԼ. ԺԸ. — Վերջին դրուագն է աշխա-
տութեանս, մանաւանդ թէ առանձին և
ընդարձակ մաս մը, որ զհայուհին կը
նկատէ օտար պարստակ մէջ: Անոր ար-
տաքին շնորհքն ու բարքերուն ազնուու-
թիւնն առանձին հրապույր մը կը ներշնչէին
օտար ազգերու, և զանոնք հարսնութեան
խնդրել կու տային: Օտարներու գնացած
հայուհիներուն մէջ գործիս հեղինակին ծա-
նօթ են ՅՁ անձեր. ՅԾ՝ իրենց բախտը կապած
ըրիստոնէից հետ, և 17՝ այլազգիներու:
Առաջինները գնացին բարձրացնելու իրենց
ազգին անունը. և վերջինները՝ զոհուելու
հայրենի աշխարհին շահերուն ի նպաստ:
Ըմբռնելու համար անոնց տրուած կարե-
ւորութիւնը, կը բաւէ հետեւեալ թուար-
կութիւնն անոնց ժառանգած գահերուն.
Բիւզանդիոն, Նիկիա, Յոյնք, Գուգարք,
Վիրք, Ափխազք, Օրբելեանք, Երուսա-
ղէմ, Կիպրոս, Եդեսիա, Բիրլիոն, Անտիոք,
Մարակիէա, Յոպպէ, Սիդոն, Բերութ և
Արսիւր. ասոնք՝ ըրիստոնեայ յարկերը:
Իսկ այլազգիներէն ընդունեցան անոնցմէ՝
Պարթեւք, Արաբացիք, Թաթարք, Թուր-
քեր ու Պարսիկներ:

Այս գլխուն մէջ առաջ բերուած են
բոլոր այդ հայուհեաց կենսագրական յոյժ
կարեւոր տեղեկութիւնները, մասամբ տոհ-
մային և մեծագոյն մասամբ արտաքին
մատենագրութենէն. և մեծ հետաքրքրու-
թիւն կը շարժեն անոնց կատարած դերերն
իւրաքանչիւր արքունեաց մէջ, հաշտե-
ցնելու համար աթոռին շահերն իրենց հայ-
րենի աշխարհին շահերուն հետ:

Հարկ չկայ ըսելու՝ որ աշխատութեանս
պատրաստողը կը խօսեցնէ լոկ պատմու-
թիւնը, և գործ չունի երեւակայութեան
հետ, որուն ապաւինեցան ուրիշներ՝ հա-
յուհոյն վրայ խօսելու իրենց անկատար
փորձերուն մէջ: Պատմութիւնն է ուրեմն՝
որ կը լեցնէ այս ստուար հատորը, և հոս
է արդէն մեր հրատարակութեան մեծագոյն

կարեւորութիւնը, որ միանգամայն զար-
դարուած է պատմական պատկերներով:
Այս հատորը պէտք է գտնուի առեւ հայ
ընտանիքի սերունդին վրայ:
Դիւրացնելու համար անոր ստացումը,
վանքիս տպարանին վարչութիւնը կը նշա-

GRAMMAIRE de la LANGUE ARMÉNIEN-
NE MODERNE, dialecte occidental. —
հեղինակ Ուս. Frédéric Feydit. Տպ.
Վենետիկ — Ս. Ղազար, 1935, էջ 205,
զինք՝ 4 Ֆր. զուեց. —

Ինչպէս կը տեսնենք զրեթէ առաջինն
է իր տեսակին մէջ արեւմտեան աշխար-
հաբարի քերականութիւն մը յատկապէս
Ֆրանսացի երիտասարդութեան համար
պատրաստուած:

Հեղինակը, վկայուած Փարիզի Արեւե-
լեան լեզուաց բարձրագոյն վարժարանէն,
աշակերտ հայագէտ Ուսցչ. Մաքլէրի և
Մարիէսի, իր հայագիտութիւնը զարգա-
ցուցած է գործնականօրէն նախ Սեւրի
Մուրատեան վարժարանին մէջ և ապա
(1934) Վենետիկոյ Մուրատ-Ռափայէլեա-
նին մէջ՝ ուր է միանգամայն ուսուցիչ
Ֆրանսերէն լեզուի և մատենագրութեան:

Ծնորհիւ իր քերականական-լեզուական
խոր ըմբռնումին և յարատեւ ընթացման՝
քիչ ժամանակի մէջ արդէն տիրացած է
հայ լեզուին՝ զարբարին և աշխարհարա-
քին միանգամայն: Եւ ուրիշ հայագէտնե-
րու նման՝ հայու մը օգնութեամբ չէ՝ որ
յօրինած է իր քերականութիւնը, այնքան
խնամքով և կրնամ ըսել խղճահարու-
թեամբ պրպտած և պատրաստած: Երբ
թեամբ ունեցանք զայն քննելու, առանց
առիթն ունեցանք շատ վեր գտանք ոչ
չափազանցութեան շատ վեր գտանք ոչ
միայն ոճն և ընդհանուր ընթացքը մեր
շատ մը քերականութիւններէն, այլ և այն-
պիսի յստակ և թափանցող տեսութիւն-
ներ և անդադարձութիւններ՝ որոնք եւ-
րոպական իր մտքին առաւելութիւններն
են անշուշտ, որ կը պակսին ընդհանրա-
պէս արեւելեցիներու մէջ:

նակէ չափաւոր զին մը անոնց համար,
որոնք կը փութան խնդրել զայն և կը
յղեն զինք, կանխիկ 5 զ. Ֆր. որ յետ
տպագրութեան աւարտման պիտի բար-
ձրանայ: * * *

Որքան զիտակից և հմուտ իր ազգի
հանճարին, բարձր քաղաքակրթութեան և
գրական հարստութեան՝ նոյնքան սիրող
է հայ լեզուին և մեր մշակոյթին հին ու
նոր գանձերուն, որոնց մասին արդէն ու-
սումնասիրութիւններ ալ սկսած է պատ-
աստել. այդ սէրն է անշուշտ որ զինք
ընտանեկան կերպով ալ հայութեան կը
պատուաստէ:

Մօտենալով ուղղակի իր հեղինակու-
թեան կազմին և դասաւորութեան՝ պիտի
ըսենք որ նա որքան ծանօթ է և հմուտ
ըսենք որ նա որքան ծանօթ է և հմուտ
մեր աշխարհարարի քերականութեանց,
մեր աշխարհարարի քերականութեանց,
նախ նոյնքան անկախ է անոնցմէ, նաև Այ-
նոյնքան անկախ ունի բոլոր լեզու-
տընեանէն: Դիտումն ունի բոլոր լեզու-
տընեանէն: Դիտումն ունի բոլոր լեզու-
տընեանէն: Ֆրանսացի եզող կանոններուն քով
նրա հասարակաց եզող կանոններուն քով
զեշտել ֆրանսացի ուսանողին ինչ որ յա-
տուկ է հայ լեզուին, ըլլայ կէտադրու-
թիւնն և շեշտը իմաստի փոփոխութեան
դերով (օր. վաղը պիտի գաս-վաղը պիտի
գաս), ըլլայ բայերու կազմութեան, խըն-
դրատութեան և զանազան ասութեանց մէջ:

Նա կը նշանակէ նրբութիւնը մեր յօ-
ղերուն (և դիմորշներուն) ինչ որ շատ
անգամ կը վրիպի մեր ուշադրութենէն,
մանաւանդ դերբայներու յատուկ առում-
ները և նախադրութեանց քով յետադրու-
թիւնները (postpositions):

Հորովման հարցին մէջ զինք կը գտնենք
ողջամիտ և ճաշակաւոր: Հաւատարիմ ձայ-
նաւորներու սղման և փոփոխարեան հիմ-
նական կանոններուն — որոնք շատ անգամ
չեն հասկցուած, շատ անգամ ալ անտե-
սուած են մերիններէն — կը նշանակէ ի՞նչ
տիրապետութեան ձգտումը, առանց սա-
կայն ծայրայեղութեան և խորթ ձեւեր դնե-
լու, այսպէս նա ունի՝ իշու, սիրոյ, շուն,

